

Cjelovita studija o Jagodi Truhelki

Katarina Ivon. 2023. *Jagoda Truhelka: poetika na margini*. Zagreb: Ljevak. 392 str. ISBN 978-953-355-651-2.

Berislav Majhut

Potreba za revaloriziranjem književnoga djela i položaja Jagode Truhelke u hrvatskoj književnosti, nakon desetljeća nepravedne i ideološki diktirane zapostavljenosti, stalno je rasla kako su se umnažali istraživački i kritički radovi i ocjene o njezinu djelu. Sve su to ne samo legitimni već i nasušno potrebni uvidi u pojedinačne aspekte Truhelkina djela koji su, opet, sa svoje strane tražili i jednu integralnu, sintetičnu monografiju koja bi pokušala zaokružiti sliku o autorici. U nakladi Ljevak 2023. objavljen je naslov *Jagoda Truhelka: poetika na margini* zadarske profesorice Katarine Ivon.

Knjiga je i na prvi pogled privlačna i obimna, obuhvaćajući više od 391 stranice na kojima nalazimo devet poglavlja, Kazalo imena, Bibliografiju objavljenih knjiga Jagode Truhelke, Izbor književnih priloga [Jagode Truhelke] objavljenih u periodici, Popis korištenih arhivskih fondova i zbirki, Popis literature, Bilješku o autorici te dva priloga s ilustracijama (16 + 8 stranica) izvan paginacije knjige. Objavljena je u nakladničkom nizu Biblioteka kultura i civilizacija. (U gotovo identičnom dizajnu Ljevak je objavio i knjigu *Praksa svijeta: biografija Ivane Brlić-Mažuranić* Dubravke Zime, ali u nizu Bibliotheca academica. Zašto se dvije najznačajnije hrvatske dječje književnice nisu našle jedna pokraj druge u istom nakladničkom nizu čitatelju ostaje nejasno).

Knjiga Katarine Ivon *Jagoda Truhelka* nije samo prva integralna biografija jedne od najznačajnijih hrvatskih književnica prve polovice dvadesetoga stoljeća, nego predstavlja i vrlo upućeni vodič kroz književno stvaralaštvo autorice pa čini svojevrsnu gigantsku podrubnicu u kojoj se daje širok kontekst prepun zanimljivih detalja, kao i pokušaj objašnjenja jedne posve nepravedne književne sudbine, ali i životne sudbine jedne građanske obitelji. Ipak, više od svega ova knjiga predstavlja napor da se, povijesnim okolnostima usprkos, pokuša dati objektivna valorizacija književnoga, pedagoškoga i životnoga djela Jagode Truhelke.

Autoricu knjige Katarinu Ivon, zadarsku sveučilišnu profesoricu, u krugovima hrvatskih istraživača dječje književnosti uistinu ne treba posebno predstavljati jer je njezin rad već odavno dovoljno prepoznat. Ipak, za one izvan toga kruga, nekoliko napomena o njoj. Katarina Ivon izvanredna je profesorica na Odjelu za izobrazbu učitelja i odgojitelja Sveučilišta u Zadru. Njezin znanstveni interes usmjeren je uglavnom na noviju i dječju hrvatsku književnost. Autorica je znanstvene monografije *Od Kačića do Svačića: Imagologija i ideologija zadarskih koledara*, 2018. Dopredsjednica je Hrvatske udruge istraživača dječje književnosti. Izvršna je urednica *Magistre Iadertine* te članica uredništva *Libri & Liberi* i *Zadarske smotre*.

Kako u „Uvodu“ knjige *Jagoda Truhelka* navodi Katarina Ivon, nastojala je, da bi što efikasnije prodrla u stvaralaštvo Jagode Truhelke, „ne gledati autorici izravno u oči, nego joj pokušati stati uz rame i gledati u njezinom smjeru“ (12). Umjesto uzaludnoga nastojanja da se otkriju nečije misli, pratiti smjer njezina pogleda i onda iz toga, posredno, pokušavati shvatiti autoričin misaoni svijet, čini se prikladnim i jedinim mogućim načinom. Knjiga *Jagoda Truhelka* podijeljena je u devet poglavlja ili, kako ih je autorica naslovila, imaginarija.

S obzirom na velik značaj njezine obitelji na život i stvaralaštvo Jagode Truhelke, Ivon kroz arhivska istraživanja ocrtava obiteljski krug kroz portrete najvažnijih osoba: oca Antuna, majke Marije, mlađe braće Ćire i Dragoša te napokon same Jagode. Obitelj Jagode Truhelke promatrana je i istraživana kroz prizmu građanske obitelji što je bio nemali grijeh u vrijeme komunizma pa je stoga zajednički nazivnik svih tih malih biografija društveni ugled koji su uživali u sebi suvremeno doba a potom potpuno zanemarivanje nakon 1945. Ponekad neka misao ili citat iz vremenske udaljenosti od stoljeća i pol zazvuči današnjemu čitatelju nelagodno blisko dok uspoređuje tadašnje vrijednosti i ove današnje. U trenutku kad se obitelj Truhelka našla na raskršću, sedamdesetih godina devetnaestoga stoljeća majka Marija trebala je odlučiti: ostati u Osijeku, preseliti se rođacima u Mađarsku u puno bolje materijalne uvjete ili, pak, u Zagreb gdje djeca mogu nastaviti školovanje (29–30):

Nije tu bilo mnogo što promisliti. Bilo je samo pitanje: Zagreb, ili ostati u starom gnijezdu. Trećega više nema. Ponuda je sjajna i hvala im. Ali izbora nema. Pišu, da me više ništa ne veže za Hrvatsku, odkako mi je umro muž. Veže me, i te kako me veže! Veže me grob, vežu me djeca. To je njihova zemlja, rođeni kraj i zavičaj, njihova domovina! Da ih iztrgnem iz rođene grude, da ih presadim u tuđe tlo, da mi se odbiju, da se odrode narodu svom? Tu sam ih rodila, za ovu zemlju smo ih gojili, muž moj i ja, za nju ću ih i othraniti. Nismo li u njoj našli svoj dom i zavičaj? Zemlja je naše djece, treba da je ljubim, i ljubim je, treba da joj ostanem vjerna, i ostat ću joj vjerna. [...] Ovamo spadamo i nikamo inače, muž moj pod zemljom, a ja i njegova djeca na njoj, koliko bude volja Božja. Tu ćemo ostati, pa bilo nam življenje još kako teško. Jer ne živi se samo o kruhu.

I nije to jedini put da ćemo se u knjizi Katarine Ivon naći suočeni kao s vlastitim odrazom u ogledalu. Jagoda Truhelka spalila je svoju osobnu korespondenciju pa je autorica knjige rekonstrukciju onodobnoga društvenoga položaja i ugleda koji je Truhelka uživala izgradila koristeći razasutu korespondenciju sačuvanu u osobnim fondovima drugih znamenitih ljudi.

Drugo poglavlje knjige naslovljeno „Ženski imaginarij I“ posvećeno je pripovijetkama koje je Jagoda Truhelka objavljivala u *Viencu* od 1894. do 1902. i na koje povijest hrvatske književnosti nije obraćala gotovo nikakvu pažnju, a u kojima je autorica „oblikovala lik građanske djevojke koji je važan prilog povijesti hrvatske ženske (adolescentske) kulture i književnosti“ (86) propuštajući ga kroz prizmu poetika karakterističnih za *fin de siècle*.

U trećem poglavlju „Ženski imaginarij II“ Ivon tematizira Truhelkine romane objavljene do kraja XIX. stoljeća: *Tugomila*, 1894.; *Naša djeca*, 1896.; *Plein air*, 1897. i *Vojača*, 1899. u kojima će vidjeti početak modernoga ženskoga pisma u hrvatskoj književnosti. *Tugomilu* promatra kao ženski adolescentski roman, a *Plein air* kao „psihološki roman naglašene feminističke ideje“ (125) te kao značajnu novinu u hrvatskom romanu.

Sljedeće poglavlje posvećeno je odgojnomu epistolaru *U carstvu duše* (1910.), koji je Jagoda Truhelka napisala za vrijeme službe u Banjoj Luci, a koji Ivon razmatra kao „žanrovski zanimljiv tekst koji bi se mogao iščitati i kao literarizirani udžbenik odgoja i obrazovanja ondašnjih djevojaka, aktualan i danas, čime zasigurno zaslužuje punu pozornost u kontekstu pedagogije, (adolescentske) književnosti, povijesti nacionalne kulture, posebice ženske povijesti“ (163).

Naredna su dva poglavlja posvećena *Zlatnim dancima* koji čine, prema općemu sudu i kako to ističe Ivon, vrhunac Truhelkina književnoga stvaralaštva te temeljni

tekst autobiografske proze hrvatske dječje književnosti. U prvom poglavlju Ivon se bavi nacionalnim imaginarijem kojega definira kroatocentričnim te „zasićenim nacionalno-hrvatskim ideologemima“ (181). Ivon, također, vrlo dobro primjećuje kako su pojedini nacionalni motivi i narativi (Viška bitka, Josip Jelačić, Hrvatsko Kraljevstvo) mijenjali svoja ideološka značenja ovisno o društveno-povijesnim okolnostima, a te promjene, u slučaju Jagode Truhelke, bile su itekako bitan čimbenik u njezinu književnom pozicioniranju unutar nacionalne književnosti. Drugo poglavlje posvećeno je prostornomu imaginariju, kako onomu širemu Osijeka tako i mikroprostoru obiteljske kuće i kumine kuće koje Ivon minuciozno raščlanjuje ulazeći u najsuptilnije sfere njihove topografije poput prostora ispod stola u dnevnoj sobi koje Anica naziva „lutčijim carstvom“.

Sedmo poglavlje bavi se Truhelkinom dječjom književnošću 20-ih godina 20. stoljeća, prije svega dječjim romanom *Pipo i Pipa*, 1923., prvim dječjim romanom objavljenim nakon prevrata 1918. Trebale su godine da se hrvatski pisci konsolidiraju u novim okolnostima. Jagodi Truhelki to je pošlo za perom time što je u fokus uzela lik autsajderice, usidjelice, stare djevojke, kitničarke Hane. Tri godine poslije Jagoda Truhelka objavit će knjižicu *Božja ovčica*, 1926., s istoimenom pripovijetkom, pripovijetkom „Šah kralju“ te dječjim igrokazom „Mali kadija“.

Sljedeće poglavlje obrađuje dječji roman *Zlatko* iz 1934. godine. Ivon upozorava na vrlo raznoliku kritičarsku recepciju romana u kojoj je bio ocjenjivan u rasponu od „prekrasne studije djeteta“ do „ruba trivijalnosti“. Autorica pak smatra da je za relevantnu ocjenu roman nužno promotriti „u kontekstu katoličke (dječje) književnosti 1930-ih godina“ (251) što nije nimalo lagan zadatak imajući u vidu kako donedavno takav pristup u praksi hrvatskoga istraživanja dječje književnosti nije ni postojao, a samim time nisu postojali ni preduvjeti da se romanu pristupi s primjerene pozicije.

Posljednje poglavlje posvećeno je političkomu imaginariju u sklopu kojega se obrađuju neka od ključnih pitanja Truhelkine proze bitna za razumijevanje njezine književne pozicije kroz povijest. Ivon naglašava osnovnu percepciju Truhelkina opusa kao ženskoga te kao začetničkoga u kontekstu produkcije za mlade djevojke (259). Također, ističe Truhelkin psihološki realizam u kojem ipak nalazimo niz modernističkih postupaka u širokom dijapazonu od dekadentizma i antinaturalističke poetike do impresionističkih osobitosti (261). U prosudbi je li Truhelka više pisac za odrasle ili za djecu, Ivon je ipak sklonija tomu da vrhunce njezina stvaralaštva vidi u djelima namijenjenima djeci. Tri su prostora bitno utjecala na Jagodu Truhelku i njezino stvaralaštvo: to je prije svega i najviše Osijek, zatim samo donekle Zagreb i potom Bosna (Banja Luka i Sarajevo). Time što je i sama bila kuferas, kako su Srbi posprdno nazivali austrougarske činovnike koji su dolazili na službu u Bosnu, osporavalo joj se dublje poznavanje Bosne te predbacivalo njezino pisanje o Bosni u kojem se vidjela namjera da se sve što „pod bosanskijem i hercegovačkim nebom živi, na silu pohrvati“ (272). Ivon navodi kako Jagoda Truhelka nije reagirala na takve objede koje su zasigurno utjecale na njezino istiskivanje čak i s margine u vrijeme jugoslavenskoga komunizma.

Knjigom *Jagoda Truhelka* Katarine Ivon nismo dobili samo zaokruženu sliku o jednoj književnoj osobnosti nego se vrijednosti prisutne u slici i ocjeni književne autorice šire i

osvjetljavaju puno širi književni ambijent oko njezina lika. Književno okružje osvjetljeno je na nov način i odjednom se počinje doživljavati i sagledavati u posve drugačijem vidu. Ipak da bi se uopće moglo prići književnoj ličnosti potrebno joj je pristupiti iz povoljne perspektive, perspektive često građene na mukotrpan, istraživački način, kroz probijanje arhivskim građivom i kroz razasuti materijal u periodici. No, za izgradnju povoljne istraživačke točke koja nudi dovoljno inovativan pogled na obrađivani objekt nužna je i hrabrost da se iziđe izvan očekivanoga okvira. Na svemu tome treba biti zahvalan autorici monografije.

Jagoda Truhelka nakon 1945. sustavno je gurnuta ne samo na marginu (kako to u naslovu knjige postavlja Ivon) već i preko ruba margine. Njezina sudbina nikako nije usamljena pojava, niti je ona jedina hrvatska spisateljica kojoj su komunisti iz posve izvanknjiževnih razloga namijenili tamu zaborava. Čak nije ni najgore prošla, treba se sjetiti samo Zdenke Smrekar odvedene iz zagrebačkoga stana i kojoj se otada gubi svaki trag. Jagoda Truhelka samo je jedna od onih u tišinu zaborava prognanih spisateljica (primjerice Sida Košutić, Štefa Jurkić) osuđenih na nepostojanje u komunističkom svijetu druge Jugoslavije. Knjiga Katarine Ivon zatvara jednu golemu književnopovijesnu prazninu koja se otvorila sustavnim zaboravom Jagode Truhelke. Ništa ne može nadoknaditi 45 godina recepcijskoga zaborava i veliko je pitanje hoće li se barem dio opusa Jagode Truhelke održati na knjižarskim policama. Ali, ono što ne smijemo dopustiti jest to da, kroz proučavanje i studiozno bavljenje, ne vratimo dignitet prošlosti i ne restauriramo položaj Jagode Truhelke u toj prošlosti. To dugujemo prije svega samima sebi. Ova knjiga pošten je i znatan napor u tom smjeru.

Uz glavnu temu, Jagodu Truhelku, Ivon dotiče i cijeli niz drugih tema: povijest obitelji, povijest građanstva u Slavoniji i Bosni, analizu konzervativne misli, analizu zanemarene beletrističke ostavštine Jagode Truhelke u periodici, začetke ženskoga pisma, korijene adolescentske književnosti, realističke vrhunce dječje književnosti, feminizam. Neke od tih tema, poput pripovijedaka razasutih u periodici, otvorene su na relevantan način prvi put. Stoga je knjiga Katarine Ivon doprinos novomu sagledavanju dugo zapostavljane i s nepravom zaboravljane epizode hrvatske književne prošlosti i kulture, a time je, prije svega i više od svega, značajan korak u izgradnji nove paradigme hrvatske dječje književnosti.